

RODE LIJST in belang welzijn vis?

Dr. H.W. de Nie

Bijdrage aan de congresbundel naar aanleiding van de studiedag over vis en welzijn

Individu en populatie

Het onderwerp rode lijst is min of meer per ongeluk binnengeslopen in de discussie over welzijn van vissen. Dierenwelzijn gaat over de vraag wat je een individuele vis mag aandoen (of niet), en niet over bedreigde diersoorten. Natuurbescherming kan echter opgevat worden als de zorg voor het welzijn van populaties van in het wild levende vissen. Net als dierenwelzijn is ook natuurbescherming zowel een maatschappelijk als een wetenschappelijk begrip. Volgens het denkkader van R. van den Bos over dierenwelzijn zien we ook hier een maatschappelijke debat en een wetenschappelijke debat. Technisch gesproken bestaat ook hier frictie tussen wat bruikbaar is voor het beleid maar wetenschappelijk onverdedigbaar en datgene wat wetenschappelijk wel verdedigbaar is, maar niet bruikbaar voor het beleid. Discussie over de Ecologische Hoofdstructuur is hiervan een voorbeeld.

Bij het welzijn van de individuele vis ging het om de wetenschappelijke vraag over wat bekend is over het zenuwstelsel en hersenen van vis, en wat dit betekent voor het welbevinden van een de vis. Voor de politicus geldt de vraag "Hoe denkt het grote publiek over het gevoel van vissen?"

Dezelfde twee typen vragen kan men stellen bij de natuurbescherming, opgevat als zorg het welzijn van populaties dieren: (1) de wetenschappelijke vraag naar wat bekend is over de relaties tussen vis en zijn leefomgeving, en wat dit betekent voor het welbevinden en vervolgens (2) de maatschappelijke vraag "Hoe denkt het grote publiek over natuurbescherming?"

Nu is onmiddellijk te zien dat we ons in een veel gemakkelijker positie bevinden. Vraag 1 is het domein van de ecologie. Er is redelijk wat consensus is over methoden om het welzijn van wilde populaties te bepalen. En ook over natuurbescherming is veel overeenstemming. Er zijn maar weinig mensen die tegen de natuur zijn. Het spanningsveld, de emoties die oplaaien als het om pijn bij vis gaat, zijn nu praktisch verdwenen. Het onderwerp verbleekt van saaiheid voor het openbare debat.

Aan mensen toevertrouwd: herintroductie

Hoewel het voor het dier weinig verschil maakt, wordt er in morele zin groot onderscheid gemaakt tussen een wezen dat geheel aan de zorg van mensen is overgeleverd en een dier in het wild. Een gevangen zeevis wordt levend en wel opengesneden, iemand die dat met zijn eigen *goudvis* doet is een dierenbeul. Maar ook hier is beweging in de richting van meer consideratie, er wordt hard gestudeerd op meer humane manieren om bijvoorbeeld paling te doden. Het aan sportvissers opgedrongen verbod op levend aas heeft hier ook mee te maken. Eenmaal gevangen vis is min of meer aan iemands zorg overgeleverd, die mishandel je niet. Ook bij de behandeling van dieren op het land ontstaan controverses binnen een schemergebied tussen gedomesticeerde en wilde dieren. Zo nemen boeren het Staatsbosbeheer kwalijk dat zij runderen die in een verwilderde staat in de Oostvaardersplassen leven, laten sterven aan ziekten en honger. Een boer die zo iets met zijn koeien laat gebeuren is strafbaar. Natuurbeschermers hebben daarentegen weinig moeite met het leed en de gruwelen die dieren in de wilde natuur wordt aangedaan, mits dit onderdeel is van een natuurlijk proces zoals predatie en regulatie van de populatiedichtheid via beschikbaarheid van voedsel. Wat plat gezegd neerkomt op: laat de zwakken maar creperen van de honger en tot prooi zijn van *vossen*, *raven*, roofvogels en parasieten.

Echter, bij herintroductie rijzen morele vragen. Zo speelt het risico dat uitgezette *lynxen* het slachtoffer worden van verkeersongelukken een rol in de overwegingen van natuurbeschermers. Het is echter een bescheiden rol, want zodra blijkt dat

herintroductie zal leiden tot vestiging van zichzelf instandhoudende populatie, dan is men tevreden. Men is bereid de tol van het feitelijk door de mens veroorzaakte dierenleed (door het verkeer) te betalen. Het morele argument telt niet zo zwaar. De discussie beperkt zich tot vooral ecologische vragen. Nog sterker is dit als het gaat om vissen, bijvoorbeeld de *zalm*. Nooit hoor je iemand zeggen dat het niet humaan is om ernaar te streven dat de *zalm* terugkomt in de Rijn omdat de dieren een ingewikkelde route langs stuwen en sluizen en door vervuild water moeten maken om hun paaiplaats te bereiken.

Zalmen in het bijzonder en vis in het algemeen uitzetten om een populatie te versterken, kent binnen de visserij een lange traditie. Uit OVB-onderzoek is gebleken dat de sterfte onder handelspootvis groot is, en dat deze vorm van visstandbeheer geen duurzame verbetering geeft van de visstand. Hetzelfde bleek te gelden voor het uitzetten van jonge *snoek* op plaatsen waar de biotoop voor *snoek* verslechterd is. Er is dan niets bereikt voor het welzijn van de wilde populatie en anderzijds zijn enorme hoeveelheden gekweekte vissen tevergeefs opgeofferd als een makkelijke prooi voor ziekten, parasieten, viseters en ongeduldige hengelaars.

Gelukkig gaan in deze kwestie financiële en morele argumenten hand in hand. Als ergens voortdurend vis moet worden uitgezet om een bepaald viswater bevisbaar te houden, kost dit geld. In ecologische termen betekent het dat het welzijn van de populatie slecht is. Mogelijk is de leefomgeving ongeschikt voor de vis om zich voort te planten. Zowel uit financieel als uit moreel/natuurbeschermingsoogpunt is dan de beste strategie om de leefomgeving te verbeteren.

Visserij en de Flora- en Faunawet

Uit puur eigenbelang hebben in het verleden de beroepsvissers altijd gepleit voor behoud van de leefomgeving van vis. Zij zagen door inpolderingen, verstuwung van rivieren en door de watervervuiling hun broodwinning verdwijnen. Lang voor er een milieubeweging bestond, voerden zij actie, bijvoorbeeld tegen inpoldering van de Zuiderzee. In de jaren zestig was het vooruitstrevend om voor het milieu en de natuur te zijn, tientallen jaren daarvoor werd het verzet van de beroepsvissers gezien als conservatieve acties tegen de vooruitgang. Dit verklaart dat de visserij, en nu ook de sportvisserij, weinig moeite hebben met het streven naar biotoopbehoud en habitatverbetering. Hoe dit te bereiken, is het belangrijkste punt binnen de discussie over het welzijn van populaties. Morele kwesties spelen een ondergeschikte rol.

Dit wil echter niet zeggen dat er totaal geen sprake is van moraal. Het eerste algemene artikel van de nieuwe Flora- en Faunawet (art. 2) bevat een soort verplichting voor iedereen in Nederland om zorg in acht te nemen voor de "in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving". Het bevorderen van het welzijn van de in het wild levende planten en dieren is dus de morele plicht van iedereen die in Nederland woont. Ook in de Visserijwet van 1963 is de zorg voor natuurbehoud geboden en het welzijn van vis is nadrukkelijk aanwezig in het takenpakket van de OVB.

Tot de beschermde dieren behoren de van nature voorkomende vissoorten die niet in de Visserijwet genoemd zijn. Dit zijn twaalf vissoorten, waaronder de *meerval* en de reeds als uitgestorven beschouwde *steur* en *houting* (zie tabel). De wetgever is over de laatste twee soorten kennelijk zeer optimistisch want opname in de Flora- en Faunawet betekent dat er "...gerede kans op terugkeer bestaat". De wetgeving rond deze diersoorten is streng. Zo zijn pogingen om een beschermd dier te vangen, bijvoorbeeld gericht vissen op de *meerval*, al een overtreding van een verbodsbepaling (art.9). Alle zoogdieren, vogels, reptielen en amfibieën – behalve de *zwarte* en de *bruine rat* en de *huismuis* – behoren tot de in Nederland beschermde diersoorten.

Rode Lijst

Een nieuw middel om diersoorten te beschermen is het "bevorderen (..) van onderzoek en werkzaamheden, nodig voor bescherming en beheer" voor diersoorten die op speciale lijsten, de zogenaamde rode lijst zijn geplaatst. De

rode lijst kent verschillende zwaartecategorieën. De lichtste categorie is **gevoelig**; in spreektaal betekent dit dat de soort nog volop aanwezig kan zijn, maar dat er aanwijzingen zijn dat het snel slechter wordt. Een voorbeeld daarvan is de *paling*. Meer zorg is nodig voor de categorie **kwetsbaar**. Dit betekent dat de soort niet algemeen is en dat het tempo waarin hij achteruitgegaan is rond de 50% (over een periode van 50 jaar) ligt. Acht soorten, de grootste categorie van de rode lijst, zijn **kwetsbaar**. Hieronder zijn *kroeskarper*, *kopvoorn* en *zeeforel*. Echt bedreigd zijn zes vissoorten. Dit houdt in dat het tempo van afnemings hoger is dan 50 of 75% en dat de soort niet veel voorkomt. **Bedreigde** vissoorten zijn onder meer de *kwabaal*. Dit is een opmerkelijke diersoort, want een vis die snel aan het verdwijnen is maar waarvoor nooit een wettelijke bepaling is geformuleerd ter bescherming. Verder zijn de *sneep* en de *barbeel* **bedreigde** diersoorten. **Ernstig bedreigde** vissoorten zijn er in Nederland niet. Door een geleidelijke verbetering van de rivierwaterkwaliteit sinds 1985, nemen de bedreigingen af. Of het onheil is reeds geschied! Ruim voor die tijd stierven *zalm*, *vlagzalm*, *beekforel*, *steur*, *elft* en *fint* al uit. Vooral de verstuwings van het stromende water en daarna pas de watervervuiling betekende het einde van zichzelf instandhoudende populaties.

Via deze rode lijst zijn een groot aantal vissoorten (zie tabel) die volgens de Flora- en Faunawet niet tot de beschermde diersoorten behoren, onderwerp geworden voor nader onderzoek en mogen we speciale maatregelen verwachten voor bescherming en beheer. Simpel gezegd geldt bij plaatsing als beschermde diersoort in de Flora- en Faunawet: onverbidlijk afblijven geen enkele poging doen om het dier te vangen. Voor de rode lijst vissoorten uit de Visserijwet geldt dit niet. Hier kan de visserijwereld laten zien dat zij met onderzoek en gerichte maatregelen populaties van vissoorten en hun leefomgeving kan beschermen en dat daarmee de pretenties zoals door J. Bongers namens de NVVS geformuleerd, waar maken.

Soortnaam	Status	WET
<i>Zeeprrik</i>	bedreigd	V
<i>Rivierprrik</i>	kwetsbaar	FF
<i>Beekprrik</i>	bedreigd	FF
<i>Steur</i>	uitgestorven	FF
<i>Paling (rode aal)</i>	gevoelig	V
<i>Elft</i>	uitgestorven	V
<i>Fint</i>	uitgestorven	V
<i>Gestippelde alver</i>	gevoelig	FF
<i>Barbeel</i>	bedreigd	V
<i>Kroeskarper</i>	kwetsbaar	V
<i>Sneep</i>	bedreigd	V
<i>Vetje</i>	kwetsbaar	V
<i>Kopvoorn</i>	kwetsbaar	V
<i>Winde</i>	gevoelig	V
<i>Serpeling</i>	kwetsbaar	V
<i>Elrits</i>	bedreigd	FF
<i>Bittervoorn</i>	kwetsbaar	FF
<i>Kleine modderkruiper</i>	TNB	FF
<i>Grote modderkruiper</i>	kwetsbaar	FF
<i>Bermpje</i>	TNB	FF
<i>Meerval</i>	TNB	FF
<i>Houting</i>	uitgestorven	FF
<i>Zeeforel</i>	kwetsbaar	V
<i>Beekforel</i>	uitgestorven	V
<i>Zalm</i>	uitgestorven	V

<i>Vlagzalm</i>	uitgestorven	V
<i>Kwabaal</i>	bedreigd	V
<i>Rivierdonderpad</i>	TNB	FF
<p>Nederlandse Zoetwatervissen en hun status op de Rode Lijst en hun wettelijke status. TNB: Thans niet bedreigde vissoort. FF: De Flora- en Faunawet 1998; V: De Visserijwet 1963.</p>		

Literatuur

G.W.T.A. Groot Bruinderink 1997. De Veluwe niet lynx laten liggen; een beschouwing omtrent de wenselijkheid van herintroductie van de lynx (*Lynx lynx*) op de Veluwe. Mededelingen 31 Nederlandse Commissie van Internationale Natuurbescherming.

H.W. de Nie & G. van Ommering 1998. Bedreigde en kwetsbare zoetwatervissen in Nederland. Rapport IKC Natuurbeheer nr. 33. Wageningen (het zogenaamde rode boekje dat tijdens de studiebijeenkomst is uitgereikt).

Staatsblad 402, 14 juli 1998. Flora- en Faunawet. Wet van 25 mei 1998, houdende regels ter bescherming van in het wild levende planten- en diersoorten